

Evaluatie Het Pauperparadijs

Nationaal gevangenis­museum Veenhuizen

13 juni 2016 – zondag 7 augustus 2016

producent: Stichting Het Pauperparadijs

Postbus 36064, 1020 MB AMSTERDAM

1. Artistieke, productionele en zakelijke evaluatie

Het stuk

In 2013 kwam Tom de Ket na het lezen van het boek Het Pauperparadijs van Suzanna Jansen op het idee om in Drenthe een grote locatie­voorstelling te maken gebaseerd op het boek. Samen met Bureau Lommerde & Tonen, dat de zakelijke kant op zich nam, besloten Tom de Ket en Suzanna Jansen samen aan het project te gaan werken.

Ze realiseerden zich meteen dat dit voor Drenthe een ambitieus project was en zeker niet makkelijk te realiseren. Hun optimisme werd echter gevoed door een aantal andere grote locatie­voorstellingen die Tom de Ket had gerealiseerd, waaronder De Blues Opera, een voorstelling met een onvervalst Drents thema dat in de buurt van Giethoorn zo'n 25.000 mensen trok. Daar kwam bij dat het boek van Suzanna Jansen inmiddels 250.000 keer was verkocht en nog steeds op veel belangstelling mocht rekenen. Mensen die het boek lazen, hielden van het boek.

Al heel snel lag er een synopsis waarin de grote lijnen van het plan voor een theaterspektakel werden geschetst. Opmerkelijk daarbij is, zeker achteraf, dat de lijnen die wij schetsten in de uiteindelijk voorstelling ook hun uitwerking hebben gekregen. Wij durven te constateren dat wij heel dicht bij de oorspronkelijke plannen zijn gebleven. Dat is bijzonder omdat de realisatie van de voorstelling zeker niet over rozen ging en dat grote aanpassingen noodzakelijk bleken. De moeilijkheden die wij tegenkwamen, lagen overigens helemaal niet op artistiek terrein maar hadden met bestuurlijke en juridische kwesties te maken. Het had goed gekund dat die juridische problemen, waarover dadelijk meer, hun weerslag op het artistieke proces zouden hebben gehad, gelukkig kunnen we constateren dat dit volstrekt niet het geval is geweest. Ondanks allerlei nevenproblemen is het artistieke proces dus niet beïnvloed, hebben we precies gemaakt wat we wilden maken.

Over het proces om van het boek naar de voorstelling te komen, schreef Suzanna Jansen voor deze evaluatie het volgende:

'Voor mijn boek Het pauperparadijs heb ik de vergeten geschiedenis van mijn voorouders opgediept. Drie generaties op rij leefden er in het Derde Gesticht van Veenhuizen, waar ze een heropvoeding kregen. Ik wilde weten: hoe kwamen ze daar terecht, wat was er met hen aan de hand? En het antwoord luidde: ze waren arm, meer niet. Voor die tijd was het vooruitstrevend om arme mensen te helpen door ze onderdak, eten en werk te geven in een gesticht. Met tucht en discipline zouden ze er dan weer bovenop komen.

De bedoelingen van de oprichter Johannes van den Bosch waren goed, ze pakten alleen anders uit. De tienduizenden mensen die in zijn gestichten terecht kwamen, kregen een stigma dat bijna niet meer viel uit te wissen. De buitenwereld wilde niets met zulk volk te maken hebben. Het was niet voor niets dat mijn voorouders deze achtergrond hadden verzwegen zodra ze konden.

Mijn zoektocht was confronterend omdat het mijn eigen voorouders betrof, maar het meest schrok ik van de parallellen met onze tijd. De vooroordelen die er nog altijd zijn over mensen die het zelf niet redden. Het sociale isolement en het stigma dat dat kan opleveren. De armoede die soms van generatie op generatie wordt overgedragen. In sommige opzichten is er weinig veranderd.

In mijn boek wilde ik deze nauwelijks bekende geschiedenis recht doen. Ik wilde mensen die destijds niet werden gehoord een stem geven. En via hen ook de mensen die vandaag niet meetellen. Daarom was ik zo blij toen Tom de Ket op basis van mijn boek een voorstelling wilde maken. Natuurlijk deed ik mee, daar hoefde ik niet lang over na te denken.

Voor dit 'theaterspektakel over arm en rijk' is het verhaal uit mijn boek aangepast en gedramatiseerd. Omdat dat beter theater oplevert. En omdat we zo de essentie van het verhaal beter voor het voetlicht konden brengen.

De hoofdpersonen zijn, naast natuurlijk Johannes van den Bosch, mijn betbetovergrootouders Cato Braxhoofden en Teunis Gijben. In deze personages hebben we het belangrijkste dat we over de Veenhuizen-bewoners wilden vertellen samengebond. We hebben bijvoorbeeld van Teunis een weesjongen gemaakt, om zo ook de geschiedenis van de weeskinderen te kunnen vertellen. En er zijn wat karakters toegevoegd.

Met deze aanpassingen is het een voorstelling geworden over goede bedoelingen met schadelijke gevolgen, de dilemma's van arm en rijk, en de onuitroeibare behoefte iemand te zijn die meetelt. Maar het gaat ook over ons, vandaag.

Ik ben ervan overtuigd dat dit stuk het verhaal van mijn voorouders en van al die anderen waarover ik heb geschreven recht heeft gedaan.'

Uit de reacties van het publiek en van de pers mogen we concluderen dat dit volledig is gelukt.

Tom de Ket zegt over de drijfveren om de voorstelling te maken:

'Het boek van Suzanna Jansen heb ik zes jaar geleden voor het eerst gelezen. Ik was vooral verbaasd dat ik niets van deze dramatische geschiedenis wist. Nooit over gelezen in de geschiedenis boekjes, niets te vinden in de canon. Terwijl dit megalomane sociale experiment waar zoveel mensenlevens door geraakt zijn, één van de belangwekkendste geschiedenissen van ons land is. Ik ben opgegroeid in Assen, vlak bij Veenhuizen. Ik ben talloze malen langs dit dorp gereden en nooit heb ik enig vermoeden gehad wat zich daar heeft afgespeeld. En met mij de meeste mensen. Dan ga je je toch afvragen waarom deze geschiedenis zo lang verborgen is gehouden. Waarschijnlijk omdat dit verhaal het menselijk tekort illustreert. Wat mij trof is hoeveel raakvlakken deze geschiedenis heeft met onze tijd waarin de ongelijkheid toeneemt en steeds meer mensen buiten gesloten worden. Ik zag meteen dat dit verhaal zich leende voor een meeslepend theaterspektakel. Alles zit erin. Onmogelijke liefde, ongelijke strijd, grootheidswaan en politiek opportunisme. Kortom: alle ingrediënten voor een 'Hollandse Miserable'.

Voor mij was duidelijk dat Het Pauperparadijs totaaltheater moest worden. De muziek vertelt het verhaal wat niet gezegd kan worden. Het verhaal van de schaamte, de pijn en de hoop. Dat verhaal is vertaald in noten die door je ziel snijden. Het toneelbeeld vertelt magistraal over de utopist die bouwt aan een betere wereld. De kostuums over de uniformiteit en de choreografie over de discipline. Al deze elementen samen vertellen het verhaal dat de geschiedenis recht doet en ons laat kijken naar onszelf. Ik ben in de loop van de tijd anders over Johannes van den Bosch gaan denken. Ik zag hem vooral als een man met grootheidswaans. Maar hij had wel een visie, een idee. En wij kunnen niet zonder ideeën. Want dat zie ik als een van de grootste problemen van deze tijd, de totale visieloosheid en kleurloosheid. De politiek is een procedureel toneelstuk geworden. Daadkracht is verzopen in niksigheid. Maar hij deed tenminste wat.'

Staan wij niet allemaal langs de zijlijn wat toe te kijken? Wat te mompelen van ach en wee? Terwijl ondertussen de ongelijkheid toeneemt en ons sociale kapitaal verkwanseld.

Ik denk soms weleens: misschien wordt het tijd voor een nieuwe Maatschappij van Weldadigheid.'

Tom de Ket en Suzanna Jansen besloten in de realisering van het project nauw samen te werken. Tom de Ket werd de schrijver en regisseur, Suzanna Jansen nam de functie van dramaturg op zich. Deze combinatie heeft prima gewerkt. Door de rol die Suzanna had, kon Tom dicht bij de bron van zijn inspiratie blijven waardoor het boek en het stuk toch duidelijk uit één hout zijn gesneden.

Het artistieke team dat Het Pauperparadijs uiteindelijk realiseerde zag er als volgt uit: **Tom de Ket** regie, script | **Suzanna Jansen** dramaturgie | **Lavalu** compositie | **Michiel Voet** decorontwerp | **Carly Everaert & Roos Smith** kostuumontwerp | **Lonneke van Leth** choreografie | **Peter Zwart** geluidsontwerp | **Uri Rapaport & Pepijn van der Sanden** lichtontwerp

De vormgeving

Een belangrijke verandering die ten opzichte van de eerste plannen plaatsvond, was de verandering van locatie. Ons idee was om het verhaal terug te brengen naar de plek waar het was ontstaan. Vandaar dat we het theaterspektakel wilden laten plaatsvinden op de akker waar het 3e Gesticht heeft gestaan. Het is een akker omgeven door bossages, weilanden en enkele huizen. Van het 3e Gesticht is alleen de toegangspoort nog enigszins zichtbaar. Bij het uitwerken van de plannen bleek dat we op die plek werkelijk alle voorzieningen zouden moeten aanleggen. Er was geen stroom, geen water, elke vorm van infrastructuur ontbrak. Uiteindelijk bleek dit financieel niet haalbaar.

Als we dit hadden doorgezet zou onevenredig veel geld naar het maken van infrastructuur gaan. Vandaar dat we uiteindelijk besloten het theaterspektakel in het Gevangenismuseum te laten plaatsvinden. Eveneens een prima plek omdat het architectonisch hetzelfde eruit zag als het 3e Gesticht en dezelfde functie had.

Voor met name de encenering had dit grote gevolgen. Voor de akker had vormgever Michiel Voet al een totale opzet gemaakt. Door de verhuizing naar het Gevangenismuseum was het noodzakelijk om een geheel nieuwe vormgeving te maken. Anders dan de akker was in het Gevangenismuseum al veel ingevuld. Het gebouw waarin het Gevangenismuseum is gevestigd, is op zich al een decor, een levensecht decor, want het gebouw van het 3e Gesticht zag er precies zo uit. Een voordeel, maar ook een nadeel. Het gebouw laat weinig aan de fantasie over. De interpretatie van Michiel Voet, die voor het toneelbeeld tekende, luidt, in zijn eigen woorden, als volgt:

'De geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid ademt een megalomane en utopische sfeer. De mens als architect en bouwer aan een ideale samenleving. In de vormgeving ben ik uitgegaan van een architectonisch beeldtaal. Ik heb letterlijk de architectuur van het 3^e gesticht in Veenhuizen 'gedeconstrueerd' en 'opengemaakt'. Met de architectonische elementen die hier uit zijn voortgekomen heb ik een multifunctioneel decor ontworpen. Een theatrale ruimte die refereert aan het idee van de 'bouwplaats' een plek waar gebouwd wordt aan een nieuwe en betere wereld.'

Wie de voorstelling heeft gezien zal beamen dat het decor hierdoor zo dynamisch is geworden dat het niet alleen voor het scènebeeld zorgt, maar in feite ook een hoofdrol speelt in het 'vooruit stuwen' van het stuk. Het decor, dat vaak een statisch gegeven is, wordt bij Het Pauperparadijs, letterlijk, een van de spelers.

De muziek

De sterren bij de recensies hebben ons een hemels gevoel gegeven. Slechts één recensie zat onder het gemiddelde van drie sterren, de rest zat daarboven. Uiteraard is er bij zo'n grote productie altijd kritiek mogelijk op onderdelen. Over het muzikale aspect was echter iedereen het eens: hier werd een topprestatie geleverd, zowel in de compositie als in de uitvoering. Lavalu tekende voor zowel de compositie als de muzikale leiding. Bovendien deed ze zelf mee als toetsenist en zangeres.

Lavalu zelf zegt over de muziek:

'Voor de muziek van Het Pauperparadijs wilde Tom de Ket géén musical, maar indie, pop en rock. Muziek van het volk. Denk dan aan het opzweepende van Arcade Fire, de donkerte van Wovenhand en de soul van Paolo Nutini. Daardoorheen heb ik muzikale invloeden uit de Romantiek gevlochten; de tijd waarin ons verhaal zich afspeelt. Je hoorde koorzang à la Brahms, maar ook referenties naar Nederlandse volksliedjes uit 1900 én zwemen van Amerikaanse chain gang songs, óók uit die tijd. Daarnaast wilde ik de industrialisatie verklanken: de drummer speelt bijvoorbeeld op ijzer, hout, emaille en stof, niet alleen op drums.'

Trouw schrijft hierover: 'Lavalu schreef prachtige aanstekelijke muziek die ze live met haar band tussen de acteurs speelt: uiteenlopend van fluisterend ijl tot stevige rock en rauwe raps, maar altijd eigenzinnig en oprecht.'

Voor de muziek tekenden: **Lavalu** piano, zang | **Toon Oomen** drums, percussie | **Gerhardt Heusinkveld** gitaar, zang, percussie | **Gijs Coolen** gitaar, cello | **Evert van der Waa** bas, synthesizer

De kostuums

We durven te stellen dat het artistieke proces voorbeeldig is voorlopig. Goed mogelijk dat het komt omdat ons helder voor ogen stond wat we wilden bereiken. Daar komt bij dat alle leden van het artistieke team hun sporen in de podiumkunsten meer dan hebben verdiend. Die goede samenwerking was er zeker ook omdat de leden van het artistieke team al diverse projecten met elkaar hebben gerealiseerd en veel vertrouwen in elkaar hebben. Dat geldt ook voor Carly Evaerts die voor het kostuumontwerp en de uitvoering verantwoordelijk was. Over de kostuums zegt zij:

'Het hele idee rond de voorstelling het Pauperparadijs begon met maakbaarheid. Daarbij kwam nog de historische context bij: het verhaal van de familie van Suzanna, de weeskinderen in Amsterdam en de paupers. We hebben voor het ontwerp de kleding zoveel mogelijk teruggebracht naar de essentie.

Om de geschiedenis voelbaar te maken, maken we gebruik van tweedehands kledingstukken. Om de historische beelden eigentijds te maken en het gevoel van actualiteit te benadrukken, zijn de kostuums allemaal doorgesneden en alleen aan de voorkant aanwezig als een soort schorten in een werkplaats.

De choreografie/het ensemble

Van begin af aan wilden we een muziektheaterproductie maken in de meest letterlijke zin van het woord. We vonden het daarbij onontbeerlijk dat ook het ensemblewerk, de bewegingen van de acteurs, muzikaal zou zijn. Vandaar dat Tom de Ket Lonneke van Leth vroeg om de totale choreografie van de voorstelling te doen. Hij vroeg haar mede omdat Lonneke van Leth grote ervaring heeft met zowel het werken van professionele als amateur dansers. Belangrijke doelstelling van het project was sowieso het werken met mensen uit de regio, het verbinden van de regio/het dorp met dit professionele theaterspektakel. We wilden niet dat Het Pauperparadijs een op zichzelf staand project was dat geen verbintenis met de omgeving zou aangaan. Dat we ook dit gelukt mogen noemen, is zeker te danken aan het werk van Lonneke van Leth dat het ensemble tot een eenheid heeft gesmeed.

Zelf zegt ze over haar werkwijze:

'Als choreografe in dienst van een theaterregisseur, is het een uitdaging om in het hoofd van de regisseur te komen. Gelukkig weet Tom de Ket goed wat hij wil. Ik was verantwoordelijk voor de bewegingen van het ensemble en de verkeersstroom op de bühne. Ik heb hiervoor dagelijkse bewegingen omgezet naar een bewegingsfrase die zich herhaald of wordt uitvergroet. De paupers hadden bijvoorbeeld een kistje waarin hun spullen zaten, dit kistje gebruiken wij om de dagelijkse routine van de paupers uit te beelden: slapen, bidden, op appèl staan, werken op het land etc. De kunst is om als ensemble onzichtbaar aanwezig te zijn en een scène te versterken. Less is more.'

De cast

De cast bestond uit zeer ervaren spelers die in zeer uiteenlopende theater- en filmproducties hun sporen hebben verdiend. Die ervaring heeft er zeker bij geholpen om van Het Pauperparadijs een succes te maken. Tom de Ket vond het belangrijk om niet alleen met passief inzetbare spelers te werken. Hij was op zoek naar mensen die actief over hun rol en positie meedachten. De tijdsinvestering die dat zoeken kostte, heeft zeker vruchten afgeworpen.

Het NRC schreef over het spel: 'Paul R. Kooij is een beweeglijke verteller en Dragan Bakema speelt de generaal zo genuanceerd dat 's mans betuttelend ogende liefdadigheid meer dan alleen afkeer oproept. Steyn de Leeuwe en Margreet Boersbroek vormen een mooi liefdespaar – rebels, maar ook gevoelig.'

Trouw, vijf sterren, beëindigd de recensie met de woorden: 'En de topcast maakt het compleet: Paul R. Kooij als weergaloze verteller en verder Steyn de Leeuwe, Margreet Boersbroek, Dragan Bakema en Peter Drost.'

Voor de volledigheid hierbij nog eens de volledige cast waarmee we Het Pauperparadijs speelde: **Paul R. Kooij** Verteller | **Dragan Bakema** Johannes van den Bosch, Tobias Braxhoofden | **Steyn de Leeuwe** Teunis | **Margreet Boersbroek** Cato | **Myrthe Burger** Aagje, Christina, Stijntje | **Peter Drost** Directeur Schepenaar, vader Jacob, koning Willem 1 | **Manon Nieuweboer** Thea Toorop, moeder Neeltje | **Riccardo Sbrighi** veldwachter

Het Ensemble

Een belangrijk onderdeel van de cast bestond uit het ensemble: een heel divers gezelschap van jonge talenten, semi-professionals, stagiairs, studenten en amateurs in de leeftijd van 14 tot en met 70 jaar, een mooie verdeling, waarbij de helft jonger dan 20 jaar was en de helft ouder dan 20.

Zij speelden de rollen van de paupers, van bewakers, van parlamentslieden en de stads- en dorpsbewoners. Het ensemble vormde samen met de tientallen vrijwilligers die achter de schermen meegewerkt hebben aan de productie de verbinding met de regio. De leden van het ensemble en de vrijwilligers kwamen met name uit de 3 Noordelijke provincies. Het is een hechte groep geworden, waarmee een nieuw cultureel netwerk is ontstaan en waardoor verschillende instellingen als opleidingen, professionele en amateurgezelschappen aan elkaar zijn gekoppeld, een uitstekende impuls voor de informele humuslaag van de theatersector in Noord-Nederland.

Daarnaast waren de ensembleleden ook ongelooflijk belangrijke ambassadeurs voor de productie. Van de eerste audities tot aan de laatste voorstellingen hebben hun enthousiasme en betrokkenheid geweldig gewerkt in de promotie van Het Pauperparadijs en zij hebben daarmee ook een belangrijke rol gespeeld in het publiekssucces van de productie.

Speciale vermelding verdient Frans Braxhoofden, het oudste lid van het ensemble, die geen voorstelling gemist heeft. Heel bijzonder ook dat hij een rechtstreeks nazaat is van Cato Braxhoofden, de hoofdpersoon uit de voorstelling en een van de voorouders van Suzanna Jansen.

Het ensemble bestond uit de volgende personen:

Anne Schepenaar, Anouk Heling, Christa Kollen, Daniek Gortmaker, Dorinde Ploeger, Ella Albers, Femke de Jong, Frans Braxhoofden, Gerdine Kruizinga,, Henk Smink, Jan Rooks, Jasmijn van Arkel, Jeroen van den Hoorn, Jilles Bodegom, Joke Oosting, Julia Dubbelboer, Kimberley Blaak, Korrie Ruiten, Laura Pijpstra, Leon Vervoort, Lotte Groeneveld, Lotte Oosting, Machteld Meeuwissen, Malissa Pijpstra, Marienus Velthuis, Marije Meiborg, Marit van der Vlist, Nannie Schrage, Nina Aalders, Nina Kok, Sigrid Leeuwerke, Tirza Mercur, Vera Bonder, Willem van der Lely, Yvonne Beijert

Productionele evaluatie

De productionele realisatie van de voorstelling is beslist niet over rozen gegaan. We hebben de voorstelling zelfs een jaar moeten uitstellen. Wij waren artistiek en organisatorisch al klaar om in 2015 de voorstelling te realiseren. Alles stond daar voor klaar, iedereen had hiervoor tijd vrijgehouden. De kernreden waarom wij de voorstelling een jaar moesten uitstellen, was: regelgeving.

Drie jaar lang dwaalden wij door een juridisch woud. Voor de voorstelling moest zelfs het bestemmingsplan van het Gevangenis­museum worden gewijzigd. Met verbazing hebben wij moeten aanschouwen hoeveel onderzoek en ambtenaren daarmee gemoeid zijn. En geld. Van het geld dat met alle procedures, juridisch gehakketak, onderzoek, zoals een onderzoek naar de invloed van de voorstelling op het broedgedrag van de huismus in het Gevangenis­museum (geen grap), hadden we nog wel een Pauperparadijs kunnen maken. We vermoeden dat het trotseren van de regelgeving duurder is (alles meegerekend, zoals salarissen van advocaten, rechters en ambtenaren) dan de voorstelling zelf. Het was geen feest om dit te moeten meemaken. Gelukkig maakte de voorstelling uiteindelijk alles goed.

Voor de meeste medewerkers betekende dit uitstel een fikse financiële strop omdat ze hierdoor een zomer geen inkomsten hadden. Regelmatig hebben wij ons afgevraagd of het in Nederland nog wel mogelijk was om een locatie­voorstelling te houden, zeker als het om een grootschalige voorstelling als Het Pauperparadijs gaat. Het is aan het taaie doorzettingsvermogen van met name Tom de Ket te danken dat de voorstelling toch is gerealiseerd.

Bestond het artistieke team uit ervaren mensen die eerder met elkaar hadden gewerkt, hetzelfde geldt voor het productionele team. Het is een groot geluk om met mensen te werken die weten hoe je dit soort grote producties moet managen. Met name Hans Boven, pre-productie en voorstellings­leider, en Hans Jansen, productie, verdienen het om speciaal vermeld te worden. Het is een belangrijke les voor de toekomst om zoveel mogelijk te werken met hetzelfde team, hierdoor wordt ervaring niet weggegooid en wordt zelfs bij ad hoc producties geïnvesteerd in de toekomst.

Andere belangrijke les valt uit de marketing rond Het Pauperparadijs te trekken. Vaak is marketing in financieel opzicht het stiefkindje van een productie. Bij deze productie hebben we daar zeker niet voor gekozen. We wisten dat het een heikele onderneming was om zo'n grote voorstelling op zo'n afgelegen plek te organiseren. Vandaar dat we flink hebben geïnvesteerd in marketing. Natuurlijk moet alles artistiek en productioneel kloppen, maar wij denken dat de investering in marketing uiteindelijk de hefboom was waardoor Het Pauperparadijs zo'n ongekend publiekssucces werd.

Maatschappelijke en economische impuls

Van begin af aan hoopten wij dat Het Pauperparadijs een maatschappelijke en economische impuls voor de Provincie Drenthe in het algemeen en Veenhuizen in het bijzonder zou zijn. Met 40.000 bezoekers zijn we er van overtuigd dat die impuls er is geweest.

Sowieso ging van die 40.000 bezoekers een directe impuls uit. Veel bezoekers overnachtten voor de voorstelling in Drenthe, velen koppelden aan hun bezoek aan de voorstelling een etentje of bezochten het Gevangenis­museum of een ander museum in Drenthe.

Het langer termijn effect is dat wij hebben laten zien dat Veenhuizen een plek is waar mensen, indien de goede activiteit wordt georganiseerd, graag naar toe komen. Velen waren gecharmeerd en geïmponeerd door de bijzondere sfeer van Veenhuizen.

Daar komt bij dat we een impuls hebben gegeven aan het plan om Veenhuizen in 2018 te nomineren voor de Werelderfgoedlijst van de Unesco.

Het vervolg van Het Pauperparadijs zal deze impulsen zeker nog versterken.

De free publicity rondom de productie heeft ook enorm veel aandacht voor de maatschappelijke aspecten van het onderwerp gegenereerd. Naar aanleiding van Het Pauperparadijs zijn in vrijwel alle grote landelijke kranten en in een groot aantal regionale dagbladen en tijdschriften uitgebreide artikelen verschenen over de thema's van de voorstelling: armoede, uitsluiting, sociale arrangementen en vooroordelen. Wij zijn hierin zeker wat gewend, maar met name ook de lengte van artikelen en achtergronden heeft ons zeer positief verbaasd: hele pagina's en spreads werden ingezet om deze thema's aan de orde te stellen.

Sponsoring en crowdfunding

In de voorbereidingsfase hebben we contact gehad met diverse lokale ondernemingsverenigingen in Drenthe. Het was in die fase zeker niet makkelijk om ze te mobiliseren. We vonden het jammer, maar niet gek, dat hun focus vooral op het directe eigenbelang lag. Het deed ons daarom goed dat we in een artikel van het Dagblad van het Noorden lasen: "Ik heb net een mail verstuurd aan ondernemers om in oktober bij elkaar te komen. Om te kijken hoe we de activiteiten rond een reprise van Het Pauperparadijs kunnen opzetten", zegt voorzitter Herman Beerda van stichting Veenhuizen Boeit.

De club van ruim dertig ondernemers in Veenhuizen 'van edelsmid tot hotel' wil de randactiviteiten rond de veertig theatervoorstellingen in het Gevangenis­museum beter aanpakken dan afgelopen zomer. 'We zijn te laat begonnen en het was een beetje een haastklus.'

Beerda juicht de komst van een nieuwe serie voorstellingen van harte toe. 'Het Pauperparadijs was erg goed voor de uitstraling van Veenhuizen.'

Het is goed te vermelden dat wij in aanloop naar de voorstellingen tientallen bedrijven direct hebben benaderd met kant en klare sponsorpakketten. Daarnaast boden we op allerlei mogelijke manieren sponsoring op maat aan. Dit traject is, gezien alle inspanningen die we hebben verricht, zeer teleurstellend verlopen. De lofzang die Halbe Zijlstra ooit over deze vervanging van subsidiegeld hield, blijkt wel een hele valse te zijn. Zelfs voor zo'n project, dat van begin af aan op brede steun bij brede bevolkingsgroepen en instanties mocht rekenen, is het bedrijfsleven uiterst terughoudend, om niet te zeggen afhoudend.

In die lofzang nam Halbe Zijlstra ook de crowdfunding mee. Wij hebben die zonder terughoudendheid ingezet. Wij namen hier een professioneel bureau voor in de armen, maakten het mooiste drukwerk en startten de crowdfundingactie zelfs met een buitenconcert van het Noord Nederlands Orkest op de binnenplaats van het Gevangenis­museum waar liefst vijftienhonderd genodigden waren. Ook deze actie bracht teleurstellend weinig op. Wij noemen dit zo nadrukkelijk omdat Het Pauperparadijs een zeer succesvol project was. Zelfs bij dit succesvolle project liet het particuliere initiatief het afweten. Voor subsidiënten en fondsen lijkt het ons goed te weten dat die lofzang van Halbe Zijlstra een idee-fixe blijkt te zijn waar, bij de realisering van dit soort grootschalige projecten, niet op gekoerst kan worden. Ook voor Het Pauperparadijs werd de realiseringsbasis gelegd door de overheid, in dit geval de Provincie Drenthe. Zonder de personele en financiële inbreng van de Provincie was Het Pauperparadijs nooit gerealiseerd. Daarbij moet nog opgemerkt dat ons opviel dat de realisering vooral mogelijk werd gemaakt door individuele ambtenaren en bestuurders die buiten de oorspronkelijke structuren het van belang vonden dat Het Pauperparadijs er kwam. Nogmaals: zonder hun steun en inbreng hadden we nooit kunnen genieten van dit project.

2. Randprogramma en maatschappelijke impact

Van begin af aan hebben we nooit alleen een voorstelling willen maken. Het onderwerp en de aard van de voorstelling vroeg als het ware om educatie en een maatschappelijk relevant randprogramma. Hieronder een overzicht en evaluatie van alle educatieve activiteiten die we hebben georganiseerd.

Lezingencyclus

Op de eerste plaats hebben we een lezingencyclus georganiseerd over de hedendaagse 'pauperparadijzen': de gevangenen die uit de geschiedenis van Veenhuizen zijn voortgekomen. Oorspronkelijk waren we van plan hiervoor een paar 'bekende Nederlanders' uit te nodigen van wie de voorouders in Veenhuizen hadden gezeten. Bij nader inzien vonden we dit te obliagaat en kozen we er uiteindelijk het accent te leggen op de inhoud. En dan met name op de inhoud die een connectie heeft met Veenhuizen - dus: de gedetineerde, die op een steenworp afstand van onze voorstelling huizen.

- Kunstenaar Irene Fortuyn vertelde op 16 juli over hoe jonge ontwerpers van de Design Academy het leven van de gedetineerden in Veenhuizen meer perspectief geven op een betere terugkeer in de samenleving, en welke rol de theatervoorstelling daarin speelt
- Op 21 juli vertelde Jacco Groeneveld, regiodirecteur Reclassering Nederland, hoe er vandaag wordt omgegaan met mensen die na een gevangenisstraf hun weg terug moeten vinden in de samenleving.
- Jan Roelof van der Spoel, directeur van de Veenhuizer gevangenis Norgerhaven, hield op 28 juli een lezing over de gevangenen die er uit de paupergestichten zijn voortgekomen, zijn eigen detentie, zijn jeugd naast het gesloten gevangenisdorp, en de Noorse gevangenen die nu in Veenhuizen vastzitten.
- Marie Anne de Groot, directeur van de Veenhuizer gevangenen Esserheem en Norgerhaven, sloot de lezingencyclus op 4 augustus met een lezing over het Veenhuizen van nu, de gevangenen die er uit de paupergestichten zijn voortgekomen, en over de ontwikkelingen in de toekomst - met opmerkelijke parallellen met vroeger. De lezingen waren gratis toegankelijk.

Elke lezing trok rond de vijftig mensen. De bezoekers waren mensen die professioneel waren geïnteresseerd, mensen uit Veenhuizen, bezoekers van de voorstelling die meer over het actuele vervolg van Veenhuizen wilde weten. Het oordeel van de aanwezigen was unaniem positief.

Verdieping voor gedetineerden

Op 16 juli hield Suzanna Jansen een lezing over de achtergrond van Veenhuizen en de theatervoorstelling voor de gedetineerden in Esserheem. We hebben dit gedaan omdat de gedetineerden de voorstelling wel konden horen maar niet zien. Dit werd zeer op prijs gesteld. In totaal waren er dertig gedetineerden aanwezig.

Rondleidingen en verdieping voor cast, crew en ensemble

Om te beseffen in welk historisch en maatschappelijk kader de theatermakers werkten hield Suzanna Jansen op 14 juni, 9 juli en 29 juli rondleidingen door Veenhuizen en gaf ze aansluitend een lezing voor cast, crew en ensemble. Dit initiatief werd zeer gewaardeerd. Medewerkers zagen dat het niet zomaar om een voorstelling ging, maar dat het onderdeel was van een groter historisch en maatschappelijk onderwerp. Dit heeft, zoals sommigen van hen nadrukkelijk lieten weten, invloed gehad op hun spel.

Verdieping voor publiek

Tijdens de voorstellingenreeks hield Suzanna Jansen voor zeer uiteenlopende groepen lezingen over Veenhuizen en de voorstelling.

- 24 juni voor publiek dat meekwam met de groepsreis van Stadsschouburg en De Oosterpoort in Groningen
- 25 juni voor klanten van VanderVeen Warenhuis in Assen
- 25 juni voor Vrienden van Schouburg Ogterop
- 26 juni voor Vier het Leven
- 26 juni voor publiek dat meekwam met de groepsreis van Stadsschouburg en De Oosterpoort in Groningen
- 1 juli voor medewerkers van de Sociale Dienst Assen
- 1 juli voor publiek van Theater De Nieuwe Kolk
- 2 juli voor publiek van Theater De Nieuwe Kolk
- 2 juli voor Biblionet Groningen
- 8 juli voor personeelsvereniging van Provincie Groningen

De omvang van de groepen varieerden van 40 mensen tot 150 mensen. De reacties waren enthousiast en de mensen zeer geïnteresseerd. Dit bleek alleen al uit het grote aantal mensen dat nog met Suzanna Jansen over de lezing wilde napraten.

Daarnaast verzorgden Tom de Ket en Wolter Lommerde nog een aantal lezingen en inleidingen voor groepen van bedrijven, gemeentes en donateurs van verschillende fondsen.

Samenwerking met Drents Archief

Op de website van Het Pauperparadijs is een connectie gemaakt met de database van het Drents Archief, waarin mensen konden zoeken of hun voorouders ook in Veenhuizen hebben gezeten. Tevens zijn er links van de verschillende locaties van de Maatschappij van Weldadigheid onder de aandacht gebracht. Deze combinatie van alle locaties op één site oogt beperkt, maar het was enigszins een operatie om iedereen te bewegen toestemming te geven voor het plaatsen van een link. Dit omdat de verschillende locaties niet gewend zijn om samen te werken, en dat ook niet eerder hadden gedaan. Sommigen zien de andere eerder als concurrent dan als partner. Dat ze nu allemaal op een pagina genoemd zijn, is dan ook een begin voor een verdere samenwerking die er hoe dan ook zal moeten komen voor de Unesco beslissing in 2018.

Van het forum op de website om verhalen te delen, is vooralsnog beperkt gebruik gemaakt. Het leidde wel tot een mooi contact tussen het Drents Archief en Lokaal Verhaal. Deze winkel met eerlijke, lokale producten en tevens een zogeheten Voorouderwinkel was juist vanwege de voorstelling tegenover het museum opgericht. Hier is een computer komen te staan waar men met instructies van de mensen in de winkel voorouderonderzoek kon doen in de database van het Drents Archief. Door gesprekken over hoe het forum meer input kon krijgen, heeft de samenwerking tussen het Archief en Lokaal Verhaal vorm gekregen. Het idee is gekomen om de bezoekers van de Voorouderwinkel nadrukkelijk op het forum te wijzen, wat ook is gebeurd. Aangezien dit contact pas tot stand kwam tegen het eind van de voorstellingen is het resultaat nog niet goed zichtbaar.

Inmiddels weten we dat het aanzwengelen van deze samenwerking vruchten heeft afgeworpen. Het opzetten van een community rond de gestichten van Veenhuizen en de Maatschappij van Weldadigheid is na de serie voorstellingen in een stroomversnelling gekomen. Beide organisaties werken nu aan het uitbouwen en intensiveren van de community, als een van de speerpunten in het project rond Unesco 2018. Het Drents Archief heeft in beginsel een positief antwoord gekregen van de provincie voor een subsidie om dit structureel op te zetten. De start van de nieuwe opzet is nadrukkelijk gepland voor de reprise van Het Pauperparadijs.

Samenwerking Gevangenis­museum

Ook het Gevangenis­museum heeft de voor­stelling aan­ge­gre­pen om te starten met een nadruk­ke­lij­ker, goed zicht­bare con­nectie met die ge­schie­denis van de Maatschap­pij van Welda­dig­heid. Op de bin­nen­plaats is een lange rij bor­den ge­plaatst met foto's van de land­lopers, zoals die op hun signa­le­ments­kaarten (1896-1901) staan. Iedereen die van de ingang naar de publiek­stent liep, kwam er langs. Veel men­sen stonden erbij stil. Hiermee is aan de land­lopers die daad­wer­ke­lijk op die bin­nen­plaats hebben ge­leefd, een ge­zicht ge­ge­ven. En daarmee is te­gelijk het museum meer ver­bon­den met de uit­zon­der­lij­ke ge­schie­denis van Veen­huizen. Het museum bezit de unie­ke glas­ne­ga­tie­ven van deze unie­ke foto's (alleen in Veen­huizen zijn die be­waard ge­ble­ven, in alle an­dere ge­van­genis­sen en rijks­wer­kin­rich­tingen zijn ze vernietigd), en is van plan daar meer mee te gaan doen. Zoals het museum überhaupt meer aan­dacht aan deze ge­schie­denis wil gaan be­steden, zeker in aan­loop tot 2018. De voor­stelling heeft hi­voor een be­lang­rijk duwtje ge­ge­ven.

Daarnaast is er een sa­men­wer­king tus­sen het museum en over­buur Lokaal Verhaal tot stand ge­ko­men, omdat de data­base van het Drents Archief daar kwam te staan. Het museum heeft haar be­zoekers ex­pli­ci­et naar de over­buren ver­wezen voor on­der­zoek. De driehoek Archief-Museum-Lokaal Verhaal biedt hier­mee een uit­ge­brei­dere service aan de be­zoekers van Veen­huizen en meer kans zich in het on­der­werp te ver­diepen.

Inzet gedetineerden

Er zijn ge­de­te­neer­den ge­se­lecteerd voor in­zet als ver­keers­re­ge­laar en schoon­maker tij­dens de ver­schil­len­de voor­stel­lin­gen. Een 8-tal ge­de­te­neer­den is op­ge­leid tot ver­keers­re­ge­laar en zijn tij­dens de voor­stel­lin­gen als zo­danig in­ge­zet ge­weest. Een 2-tal ge­de­te­neer­den van de ISD (In­rich­ting Stelsel­ma­ti­ge Da­ders) hebben schoon­maak werk­zaam­heden ver­richt voor en tij­dens de voor­stel­lin­gen. Cer­ti­fi­ce­ring van de ver­keers­re­ge­laars heeft plaats­ge­von­den door de ISD evenals de be­ge­leiding van de ge­de­te­neer­den.

Daarnaast zijn ge­de­te­neer­den in­ge­zet voor het pro­du­ce­ren van de mer­chan­dise en rek­wi­si­e­ten die tij­dens de voor­stel­lin­gen wer­den ge­bruikt. Ook hierin heeft de arbeid een be­lang­rijke bij­drage ge­leverd.

De in­zet van ge­de­te­neer­den tij­dens de voor­stel­lin­gen kan als een groot suc­ces worden aan­ge­merkt. Vol­gens de pro­ject­leider van de ISD hebben "De cast en crew van het pauper­pa­ra­dijs de ge­de­te­neer­den vanaf het be­gin ge­zien als col­lega's en zijn als zo­danig ook op­ge­no­men ge­weest in de 'Pauper­fa­milie'."

Voor de ge­de­te­neer­den is de sa­men­wer­king heel spe­ciaal ge­weest. Het ver­trou­wen dat ze bui­ten aan het werk mochten, het deel uit­ma­ken van een creatief proces, het ge­voel hebben ergens bij te horen en er deel van uit te ma­ken hebben hen goed ge­daan- Wat ver­vol­gens bij ge­de­te­neer­den een ver­an­de­ring in ge­drag liet zien. Ze waren "zeer be­trok­ken en zijn er voor de volle 100% voor ge­gaan". Het mo­ment voor­af­gaand aan de laatste voor­stel­ling waarin de ge­de­te­neer­den in het zon­netje wer­den ge­zet was spe­ciaal. De ver­bon­den­heid met de cast en crew was zicht­baar en het ap­plaus voor de ge­de­te­neer­den oor­ver­dovend. Met als hoog­te­punt het huwelijks­aan­zoek van een van de ge­de­te­neer­den aan zijn vriendin. Zowel voor cast en crew van het Pauper­pa­ra­dijs als voor enkele ge­no­dig­den van Jus­titie en natu­urlijk de ge­de­te­neer­den een on­ver­getelijk mo­ment.

Algemeen

Wij zijn op di­verse on­der­werpen de sa­men­wer­king aan­ge­gaan, waarbij het uit­gangspunt was om we­der­zijds te pro­fi­te­ren van el­kaar­s mo­ge­lijk­heden. Dit heeft ge­re­sul­teerd in:

- Workshop ont­wik­ke­len en uit­voeren en muziekin­stru­men­ten
- Een videoreportage hoe dit proces is ver­lo­pen
- In­zet ge­de­te­neer­den voor pro­ductie muziekin­stru­men­ten
- Cer­ti­fi­ce­ring ver­keers­re­ge­laar ge­de­te­neer­den
- In­zet ge­de­te­neer­den tij­dens voor­stel­lin­gen Pauper­pa­ra­dijs
- In­zet ge­de­te­neer­den voor di­verse op­drachten Pauper­pa­ra­dijs
- Veel media-aan­dacht over de sa­men­wer­king Pauper­pa­ra­dijs en PI Veen­huizen
- spe­ciale kortings­re­ge­ling voor me­de­wer­kers van de PI's in Dren­the en Groningen.

Resultaten

Aantal voorstellingen:

1 generale repetitie met publiek

4 try-outs

1 première op zaterdag 18 juni 2016

35 voorstellingen van zondag 19 juni tot en met zondag 7 augustus, waarvan 7 matinees

Totale capaciteit: 39.510 stoelen

Bezoekersaantallen en recetteopbrengst

Totaal aantal kaarten: 39429 (99,8%)

Waarvan vrijkaarten: 2418 (6,1%)

Totale recette: €1.456.258

Gemiddelde opbrengst per kaartje: €39,34 (ex btw)